

ÉLET

A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ HITKÖZSÉGEK SZÖVETSÉGÉNEK LAPJA

Megkezdődött!

„Az idősebb és a fiatalabb testvér” (II. János Pál) a megemlékezésen.
Dr. Grósz Andor elnök és dr. Erdő Péter bíboros

**Dr. Grósz Andor,
a Mazsihisz elnöke**

80 Azt, ami a soá során történt, sem megbocsátani, sem jóvátenni, füleg elfelejteni nem lehet, ezért a ma élőknek több generációval is kötelességük feleleveníteni a történeteket, a félmillió magyar zsidó lemészárlását – jelentette ki a Mazsihisz elnöke a Holokauszt 80 emlékév megnyitóján a Dohány utcai zsinagógában.

Nem szabad hagyni, hogy a holokauszt, amely nemcsak a zsidóság, hanem az egész nemzet tragediája is, kikerüljön a tudatunkból. Ez különösen fontos most, amikor az antiszemizmus a világ számos pontján olyan magasságig szökött, amit nem tapasztalunk az elmúlt 80 év alatt.

1944. március 19-én, Magyarország náci megszállásával megkezdődött a vészkorszak utolsó, legvéresebb és legborzasztóbb fejezete. A bedűborgó német egységek mellett megjelent az SS is, és az az Eichmann-kommandó, amelynek feladata a Horthy Miklós által vezetett államapparátussal együtt a több mint 800 ezres magyar zsidóság teljes megsemmisére volt.

Ugyanakkor a magyarországi vészkorszak nem 1944-ben és nem a náci megszállással kezdődött, mert több tízezren haltak meg munkaszolgálaton a keleti fronton, és nem szabad megfeledkezni a Kamenec-Podolskijba deportált 15 ezer zsidóról sem, akiket a németek lemeszároltak.

Édesapám a német megszálláskor már munkaszolgálatos volt, a keleti fronton pedig már három éve pusztultak a munkaszolgálatosok. Az 1944-es tragédia a történetek kiteljesedése volt.

Mindez az államilag gerjesztett antiszemizmus következménye volt, amelynek során megfosztott-

ták a zsidónak minősülő állampolgárokat a jogaitól.

Az emlékezés a múltról szól, de a jelennek beszél és a jövőt alakítja. Ezért minden meg kell tennünk, hogy minden új generáció tisztán nézzen szembe a múlt öröksével, és ismerje fel annak jelentőségét a jelenben. Ez azért fontos, mert a soá egész tragédiájának társadalmi feldolgozása Magyarországon – éppúgy, mint a többi érintett országban – még várat magára.

Tavaly október 7-én újabb támádás érte a zsidóságot: Izraelben civileket, csecsemőket, nőket és időseket mészároltak le és ejtettek túszul. Vagyis amikor az ellenségeink célja a zsidóság elpusztítása, nem elég csak beszélni és emlékezni, hanem szembesíteni kell a világot azzal, hogy ismét a zsidók a célpontok.

Sikerült újra tömeghisztériát szítani a zsidóság ellen a kiprovokált háborúval, és ezt a művelt világ népei közül százezrek teszik magukévé, miközben a terroristák nem csupán a zsidókat fenyegetik, hanem a teljes modern civilizációt. De le fogjuk győzni az antiszemizmust feltámasztott szellemét, nem fogunk lehajtott fejjel elvonulni. Ugyanakkor vigasz számunkra, hogy Magyarország példamutatóan áll Izrael és népe mellett, példamutatóan lép fel az anti-

szemizmus ellen, és lehetővé tezi, hogy Magyarországon békében éljük meg zsidó mivoltukat.

Tegyük meg minden tőlünk telhetőt a közöny, a gyűlölet, a kirekesztés ellen, bárhol történik is a világban! Fontos, hogy küzdjünk egy olyan világért, ahol az ilyen szörnyűségek többé soha nem fordulhatnak elő – fogalmazott beszédeben Grósz Andor.

Dr. Fröhlich Róbert országos főrabbi

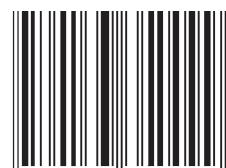
Istenem, istenem, miért hagyta el engem? Ezt a sort hallottuk a zsoldárban, és ez a kérdés már nyolcvan éve: miért?

A pár hete púrimkor felolvastott Ezster könyvében ott van a válasz egyik eleme, hiszen abban a zsidók elpusztítására törekvő gonosz halalom már elkülönülő, nem keveredő népként jellemzi a zsidókat. A zsidóknak saját törvényeik vannak, s ezekhez jobban ragaszkodnak, mint az életükhez, így tartja a gonosz Hámán. Azóta eltelt jó néhány évszázad, s ha visszatekinünk a zsidók szenvédéseire, akkor azt kell látnunk, hogy a vészkorszak nem nyolcvan éve kezdődött, hiszen meggyázta neki a Hámán óta eltelt századok – mondta az országos főrabbi.

(A műsor részleteiben a honlapokon olvasható.)

Két nemzedék a színpadon. Nógrádi Gergely főkántor és Takács Fülöp

Ára: 400 FORINT
79. évf. 7. szám 2024. április 15.
Niszán 7. 5784 נס

Schőner Alfréd Scheiber-díjas

Schőner Alfréd főrabbi, az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem volt rektora kapta idén a Scheiber Sándor-díjat a zsidó tudományosságnak és oktatásnak szentelt életútjáért, rabbinitus tevékenységeért, valamint a történelmi egyházak közötti dialógus kialakításáért végzett tevékenysége elismeréseként.

A húvösvölgyi reprezentatív Ybl-villában tartott ünnepségen megjelent a hazai zsidó szervezetek számos vezetője – köztük dr. Grósz Andor, a Mazsihisz elnöke –, aiknek többsége korábban Schőner Alfréd tanítványa vagy kollégája volt az OR-ZSE-n, illetve a díj néhány korábbi kitüntetettje.

A laudaciót dr. Szécsi József, a Scheiber Sándor-díj kuratóriumi elnöke tartotta. Indításként a jelen lévő Scheiber Mária, a professzor lánya által alapított díj névadóját idézte fel néhány anekdotával. „Scheiber Sándorra emlékezni felelő és örömteli érzés, egy tudós férfiúra, aki két lábbal állt az akkori Magyarország valóságában, és megettette, amit a zsidóság, a zsidó tudomány megkövetelt. (...) A tudós, aki megélte a holokauszt borzalmát, összehozta a fiatalokat egy új életre. Egyszer a Magyar Rádió hivatali szobájában – még az átkosban – interjú készítettek vele. Arra a kérdésre, hogy milyennek tartja a zsidó hitfelekezést és a magyar állam viszonyát, lassan felnézett a plafonra, és így válaszolt: »Úgy érzem, mi most nászúton vagyunk!« Több kérdést nem tettek fel...”

Majd a kitüntetett életrajzát foglalta össze: „Schőner Alfréd 1948-ban született Nyíregyházán, a budapesti Zsidó Gimnáziumban, az Országos Rabbiképző Intézetben és az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanult. Rabbi, könyvtáros és művészettörténész diplomát szerzett.

A holokauszt az ő családját sem kímélte.

Szegeden, Budapesten rabbi, főrabbi, a rendszerváltást megelőző ciklusban országgyűlési képviselő volt. Az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem első rektoraként tanított, de sohasem szakadt el a zsidó hitéttől, rabbinitus fel-

Fürjes Zoltán helyettes államtitkár, Schőner Alfréd főrabbi, Soltész Miklós államtitkár

Fotó: MTI / Szigetváry Zsolt

adataitól. A teljesség igénye nélküli kell felemíteni a rabbiképző állami akkreditációját, főiskolai, egyetemi, doktori képzéseinek megeremeltséét. Az egyetem tanáraként oktatott, szervezett, a zsinagogai hitéletben pedig végezte napi feladatait.”

A Scheiber-tanítvány Schőner Alfréd nem véletlenül lett a zsidó művészeti világának kiváló ismerője, tanítója. Bejárta a neológ rabbik vallási és világi stúdiomainak világát. Rektorsága alatt valósult meg – emlékezett vissza dr. Szécsi József – a latin és az ógörög nyelv bevonása a tanításba, mert ezek nélkül nem lehet komoly biblikus oktatásról beszélni. Ugyancsak ebben az időszakban indították útjára a vallásközi konferenciákat. Schőner professzor jelentős írásbeli munkásságát bibliográfiái fűzeti is őri.

Laudacióját ezzel a jökvánsággal zárta: „Kívánjuk, hogy ad multos annos, bis hundert und zwanzig élen családjában, a zsidóság és mindenjáunk örömré!”

A díjat Soltész Miklós, az egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkár adta át, ám előbb néhány mondatban fölidézte saját életútját, és ennek kapcsán Schőner Alfréd néhány, nagyobb közösséggel előtt elhangzott, ma is érvényes gondolatát.

1988 nyarán mondta el az országgyűlésben: „Itt a Dunának van egy holtága is. A holtág talán még valamivel szébb. Egy eldugott kis részen gyökereitől megfosztott szomorúfűzet láttam, a vihar tépte ki. Tavaly újból arra járva, a természet különleges csodája folytán azt láttam, hogy némintú rügy, levél, és még virág is volt a fán. Az idén már nem volt levél, nem volt virág, csak a gyökerek – azok kiáltottak, mintegy mondva, hogy gyökér nélkül nem lehet élni!

Ez a kép azóta is kísért, és természetesen nemcsak a természet ilyen rendjére, hanem az élet különböző területeire is igaz, hogy gyökér nélkül, múlt nélkül, vagyományok nélkül nem lehet élni!”

És így folytatta: „Saját közösségek egykor történelmi tapasztalataiból is ismerhető, hogy mit jelentett a közömbösség, és milyen nagyszerű fogalom az, ha az emberek nem közönyök, hanem felemeltiltakozó szavukat minden olyan ügyért, amely közösséget sért emberségeiben, gondolkodásában, anyanyelvben, múltjában és jelenében egyaránt. (...) A sírok, a temetők jelentik a múltat. Az erdő, az iskola, a templom, a színház jelentheti a jelent. Az ember, az anyanyelv és a kultúra jelentheti a jövőt. S ha a gyökerektől megfosztatnak, akkor vajon milyen lesz a jövő?”

Schőner Alfréd három apróbb Scheiber-történettel reagált a köszöntésekre: 1969-ben, a Holdra szállás emlékezetes napján a professzor komoly arccal állított be a tanítványok közé, bejelentette a világra szóló eseményt, és megkérdezte, tudják-e, mi volt Armstrong első mondata a Hold felszínére lépve – majd a válaszokat helyesbítette: Báruch át Ádonáj elohénu melech háolám, hálát adott az Örökkévalónak, hogy ez sikerült.

A másik: amikor Schőner szegedi rabbi lett, Scheiber professzor felhívta a figyelmét, hogy keresse meg ott Bálint Sándort, a nagy hírű néprajztudóst. Fel is hívta telefonon, de az idős és betegeskedő tudós udvariasan kitérő választ adott. Schőner szerényen megemlíttette, hogy a prof adta a tanácsot, mire Bálint: „Ha a Sanyi mondta, akkor jöhet...”

A harmadik egy itáliai tanulmányi kiránduláshoz fűződik: a rabbiképző tanárai, hallgatói, legalább hatvanan, felkeresték Giorgio Perlasca sírját. A venetói kis település temetőjében meglehetősen feltűnést kellett a kipát viselő társaság, amelyik a szépen rendben tartott nyughely kövén elolvashatta, hogy a Világ Jákoba nyugszik ott – és ez a szöveg héberül is fel volt vésve. Azután – némi tanácsatlanságot követően – a magyar zsidók az olasz katolikus temetőben elnénekték a Távaszi szél vizet áraszt kezdetű dalt, elhangzott az Osze sálom, majd Szécsi Józseftől latinul a Miattyán...

BJI

Peszách, a Tóra és a természet harmóniája

Peszách időszaka, időzítése egészidőszak szerepet tölt be a zsidó ünnepkörében, ugyanis bizonyos értelemben az egész zsidó évkör a peszách köré épül. Ezt olvassuk a niszán hónapot megelőző szombaton, sábbát hachodeskor:

„Ez a hónap [chodes] legyen nektek a hónapoknak az elseje.” (Mózes 2., 12:2)

Vagyis a peszách a kiindulópont, a viszonyítási pont, amihez az egész év viszonyul. Továbbá ez az egyetlen olyan ünnepünk, amiről megszabja a Tóra, hogy milyen évszakban kell tartanunk:

„Ma jöttetek ki, a kalászérés [tavasz] hónapjában.” (Mózes 2., 13:4)

Ez a két mondat együttesen előírja azt is, hogy a zsidó naptárnak a naphoz és a holdhoz egyaránt igazodnia kell. A holdhoz azért, mert az első mondat a holdhoz kötött hónapról szól, míg a naphoz azért, mert a második mondat alapján peszáchnak mindig tavassal kell lennie.

Mindez rávilágít arra az elvre, hogy a Tóra és a világ különleges harmóniában van. A Tóra a követői számára előírja, hogy hangolódjanak rá a külvilág ritmusára. És fordítva: maga a Tóra is meghatározza a világ ritmusát. Ahogyan a hagyományunk leírja, a Tóra a Teremtés tervrajza:

„A Teremtő belenézett a Tórába, és megalkotta a világot.” (Zohár,

Trumá 161b, Példabeszédek 8:22–31 alapján)

A Tóra nem egy elszigetelt világ, ellentétben azok véleményével – legyenek akár vallásosak, akár szekulárisak –, aik úgy gondolják, hogy a vallásos zsidók egy kis burokban élnek, és abban csak a Tórat tanulmányozzák.

Ezzel szemben ha megnézzük, hogy a Tóra maga mit mond erről, abban teljesen mászt találunk: azt, hogy a naphoz és a holdhoz igazítjuk a legszentebb időszakainkat. De nem ez az egyetlen peszáchhoz kötődő „szinkronizáció”.

Két ének is kapcsolódik peszách napjaihoz. Félünnepl szombatján felolvassuk a Sir hásirimet, vagyis az Énekek énekét. Az ünnep hetedik napján pedig a Nádas-tengeren való átvonulás után énekelt éneket (*Sirát hájám*) is felolvassuk. Némely vélemény szerint a hetedik nap maga azért is ünnepi jellegű (ellentétben szukkottal), mert ezen a napon történt meg az átvonulás a tengeren és az azt követő háláneki élménye.

Az Énekek éneke talán az egyik legfurcsabb könyv a hagyományunkban. Rabbi Ákiva mondta róla:

„Minden könyv szent, de az Énekek éneke a szentek szentje.” (Jádáim 3:5)

Ugyanakkor a könyv maga igen félreérthető. Az avatlan olvasók

számára úgy tűnhet, mintha egyszerű szerelmes vers lenne egy szerető férfi és nő között. A Talmud bölcsie azonban rámutatnak azokra az összefüggésekre, melyek egyértelművé teszik a szövege rejtt utalások nyomán, hogy az ének valójában Izrael és a Teremtő kapcsolatát írja le ebben a szokatlan formában.

Ez az egyik oka annak, hogy éppen peszáchkor olvassuk – ugyanis ez a kapcsolat kezdet. A hasonlatot egyébként Jeremiás könyvében expliciten leírva is megtaláljuk, ahol a Teremtő vőlegényhez, Izraelt pedig menyasszonyhoz hasonlítja a próféta:

„Emlékszem menyasszonyi szerettedre, hogy jöttél utánam a pusztába, egy bevetetlen földre.” (Jeremiás 2:2)

De korántsem ez az egyetlen kapcsolat peszách és az Énekek éneke között. Azáltal, hogy éppen peszáchkor olvassuk, rátapintunk a természet és a Tóra egy további harmónia-pontjára, ugyanis ilyenkor éled a természet. Mind a növények, minden állatok, minden ember felébrednek „stíli álmukból”, és felébred a szerelem is.

A Tóra előírja, hogy mindeneknek peszáchkor kell történniük. A legmelyibb emberi érzelmeket meg kell tanulnunk a Teremtő és Tórája felé csatornázni, és egyúttal a külvilág rezgéseihez is összhangba kerülni.

Ha felfigyelünk erre a kapcsolatra, akkor hamar észrevesszük azt is, hogy a peszách tavaszi szabadságünnep, és ebben a tekintetben sincsen elszigetelve a külvilág ritmusától.

Számos ország történetíróa jegyzí a tavaszt úgy, mint a szabadságharcok és forradalmak legalakmasabb idejét. Az 1848-as forradalom Magyarországon is a környező országok kontextusában történt, melyet népek tavasza néven emlegetünk. A legutóbbi idők történetéből pedig ismerjük az arab tavaszi példáját.

Miért fontosak ezek az összefüggesek?

Az Örökkévaló úgy alkotta meg ezt a világot, hogy lelke fejlődésünk számára ideális terepet és körülmenyeket biztosítson benne. A gondos tervezés és a gondviselés, isteni irányítás minden eleme erre felé hív mindenjük. Néha halkabb, mintegy suttogó hangon, máskor jóval szembetűnőbb jelzésekkel.

A peszách ünnepét körülvevő jelzések feltűnőek, hogy a természet ébredesek mi is felébredjünk, és jelentős lendülettel vágunk neki legújjájainknak.

Salamon király mindez így fogalmazta meg:

„Mindem utadon ismerd meg őt.” (Példabeszédek 3:6)

Kóser és inspiráló peszáchot kívánok minden kedves hittestvérünknek!

Szántó-Várnagy Binjomin rabbi

Zsidó szabadságharcosokra emlékezve

A nemzeti ünnepet megelőzően, március 14-én délután hívott mindenkit megemlékezésre a Magyar Zsidó Szabadságharcosokért Emlékbizottság (Mazsiszem). A szervezet a forradalommal indult szabadságharc 175. évfordulójára emlékezett, és egyben természetesen létezének, tevékenységének húsz évére. Nem túlzás azt mondani: mindenkit hívott, hiszen a szervező, Rosenfeld Dániel Imre, a zalaegerszegi hitközség főkántora az eseményre elvárta a hazai történelmi, nagy- és kisegyházképviselőit egyaránt. A nagyszabásúnak szánt ünnepség résztvevői alig voltak kevesebben, mint a vendégek és érdeklődők, ez utóbbiak száma megközelítette a kilencvenet. mindenki kapott egy sajátos kombinált szimbólumot: keskeny trikolor szalagból előállított, a kokárda mellé tűzhető Dávid-csillagot.

Rosenfeld Dániel köszöntőjében viszszatekintett a Mazsiszem létrejöttére és húsz évére, továbbá arra, hogy a zsidóság miképpen vett részt a szabadságharcban. Majd – természetesen – kitért a világban ma zajló két legsúlyosabb konfliktusra. Ennek kapcsán a háborúk kirobbantóit mint a gonosz Hámán leszármazottait nevezte meg. Bár a párhuzam nemire erőltetett, de a népirtás kapcsán kétségtelenül elfogadható.

Két fontos beszéd is elhangzott: az egyik dr. Grósz Andor üzenete volt az ünneplő megemlékezőkhöz. A Mazsilhisz elnöke visszatekintésében felhívta a figyelmet arra, hogy „az 1848/49-es forradalom és szabadságharc az emancipáció okán vált fontossá a zsidók körében, viszont az egyenjogúsítás a kiegyezés keretében valósult meg. Ekkor bontakozott ki az izraelita 48-as részvétel történeti emlékezete. A magyar nemzet részévé vált zsidó polgár és az újnan, törvényesen bevett izraelita felekezet büszkén tekintett vissza a múltra.” A zsidóság sajátos helyzete folytán ügyének „pártfogójaként tekintett a zsidósággal nem ellenéges arisztokratikakra, főpapokra”.

Még különösebb és szövevényesebb helyzetek is előadták, idézte fel, például a szegedi rabbi családjában. „A Bach-korszak megtorlását elszennyező Löw Lipót (...) magyar nyelvű imát írt Ferenc József koronás királyt és a hazáért. Fia, Löw Immánuel a megpróbáltatások idején a hozzá és a közösségehez szóló királyt, valamint az emancipáció és recepció aláíróját tisztelezte benne.” A beszédet dr. Grósz Andor a hagyományos formulával zárta: Az 1848-as események zsidó résztvevőinek, hőseinek és áldozatainak emlékéből fakadjon áldás!

Hasonlóan történelmi keretbe fogalta a zsidó honvédök szerepét a Honvédelmi Minisztérium nevében Bánhidyi Vajk. A történeti emlékezett arra, hogy miközben a szavak szintjén az egyenlő jogokra vonatko-

zó óhaj követelésként megjelent a negyedik márciusi pontban: Törvény elötti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben, de a zsidóság a valóságban a polgári jogokból kizárvá maradt – főként a városi polgárság ellenállása miatt. A zsidók nagy része

Jeltáncosok bemutatója

szívvéllélekkel csatlakozott a haza-fias mozzalmohoz, mégis „kezdetben még a nemzetőrség soraiba sem akarták felvenni őket. Majd kitört a szabadságharc, ez pedig nem volt alkalmas arra, hogy a nagy küzdelmek közepette az emancipációról elméldékjenek.”

A döntést hónapokon át halogatták, de eközben a haza zsidósága vagonát és vérét áldozva sietett a haza szolgálatára, s „közülük többen néhány hónap alatt közlegényből tisztíté léptek elő. Ekkoriban még új doleg volt a zsidó tisztek megjelenése a szolgálatban.”

A márciusi negyedik pont végül az 1849. július nemzetgyűlésen került közel a megvalósuláshoz, amikor törvény mondta ki a hazai zsidóság politikai és vallási egyenjogúságát. Ezzel nemcsak a jogegyenlőség elvénék tettek eleget, hanem egyben elismerétek a zsidóság hazafiú érdemeit is.

Bánhidyi Vajk tanulmányának beillő emlékezésében felemítette azt a ma már meglepőnek tekinthető hazafias epizódot, hogy „a szabadságharc katonája, Kohn Adolf – azonosulva a magyar nemzet ügyével – héber nyelvre fordította a Kossuth-nóta híres sorát: Eljön a magyar szabadság!”

A történeti elmondta azt is, hogy a megőrzött névsorok tanúsága szerint a szabadságharc valamennyi csatájában harcoltak zsidó honvédök. Alig egy fél évszázad múltán a politikusok közül valaki tőkét akart kovácsolni az élénkülő zsidóellenességből, de szavait maga Görgey Artúr tábornok cátolta meg. Az előadó idézte is a korabeli interjút: „A szabadságharc zsidó honvéd fegyelmettségeben, személyes bátorásban és szívös kitartásban, tehát minden katonai erényben derekasan versenyeztek többi bajtársaikkal. (...)

Nem emlékszem, hogy a szabadságharc alatt valaha is olyan jelentést vagy tudósítást kaptam volna, mely szerint a zsidó honvédék, a zsidó altisztok és zsidó főtisztok kisebb mértékben feleltek volna meg honvédő kötelességeiknek, mint más vallású bajtársaik.”

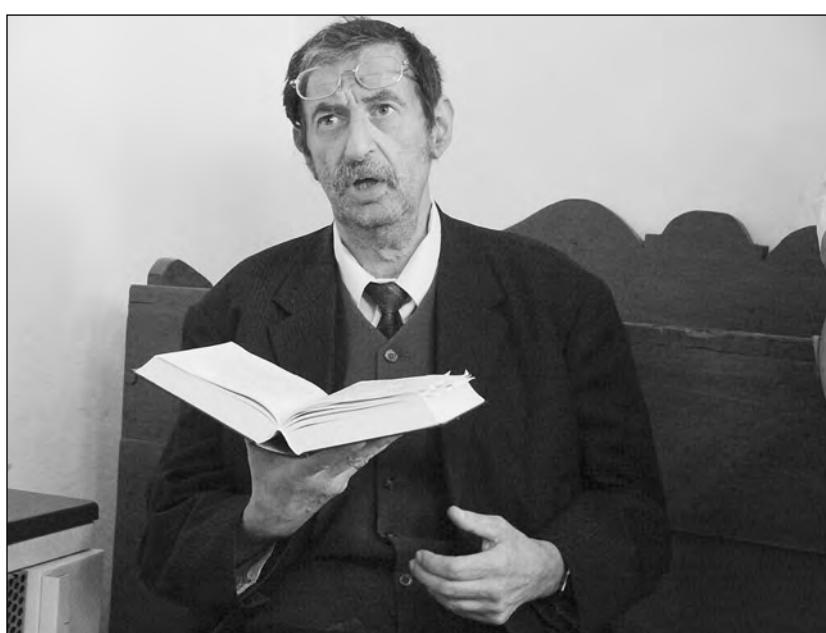
A szabadságharc bukása után a zsidók teljes jogegyenlőségen részesültek: vallásra való tekintet nélküli ők is ugyanazt az üldözötést, beborítónést szenvendték el, mint a többiek.

Végezetül Bánhidyi Vajk a miniszterium nevében sok sikert kívánt a Magyar Zsidó Szabadságharcosokért Emlékbizottság tevékenységéhez, „hogyan maradjon jeles eseményeink és kiváló történelmi személyiségeink, katonai múltunk emlékeinek megőrzője és köztartítója”.

A ma még fellelhető leszármazottak névsorának felolvásával sem zárt az esemény. Volt még egyebek mellett díszsortűz, jeltánc, galambrójtét, sófárfújás és ökumenikus közös ima.

BJI

Weisz Ferenc főkántor zl.

1995-től hosszú éveken keresztül volt a Nagy Fuvaros utcai, majd később a Páva utcai zsinagóga főkántora, mellette pedig a Lauder-iskola vallásfelügyelője. Az Anna Frankban végzett iskolaéveit követően viszonylag későn, harmankilenc évesen kezdte meg egyetemi tanulmányait a rabbi-képzőben, ahonnan egyenes út vezetett számára a kántori pályára. Nagy hivatásstudattal rendelkező, szerény, mások és a vallás iránt nagy tiszteletet mutató ember volt, aki mindenkihez volt egy jó szava a zsinagógában és azon kívül is. Két gyermek büszké édesapja, a zsidó tradíciók hiteles őrzője volt. Emléke legyen áldott!

Hitközségi Hírek

Pécs

A díszteremben tartott púrimi rendezvényen a hitközség tagjait és a megjelent vendégeket Schönberger András köszöntötte. Üdvözlő szavaihoz hozzájárult, nagyon örül, hogy ilyen szép számban vesznek részt az eseményen. A főrabbi röviden elmondta, miről is szól az ünnep. Beszélt Eszterről, a perzsa királyról, Hámánról és Mordechájról. Felelevenítette a szombati és a vasárnapi istentiszteleten felolvastott megillatmárt. Külön beszélt arról, hogy Mordecháj és Hámán között a feszültség akkor fokozódott, amikor Eszter nevelőapja nem volt hajlandó meghajolni Hámán előtt. Kiemelte, hogy a zsidó ember nem hajol meg, csak évente egyszer, amikor ezt vallásának szabálya előírja, de egy másik ember előtt soha. Aztán mesélt régi púrimokról, saját emlékeiről, amit a jelenlevők örömmel hallgattak.

A délutáni jókedvet a szegedi Docpiano Band tagjai, Juhász Máté és Kovács András fokozták vidám zenéjükkel. Az előadásba bevonták a közönséget is, a közös éneklés mosolyt csalt az arcokra.

R. Mitzki Erzsébet

Schönberger András főrabbi

Alma utca

Különleges invázió helyszíne volt a budai ortodox zsinagóga. A gyánúltan látogató egy egész sereg efendi közé csöppent. Persze egy pillantás a naptárra meggyőzi, hogy pont púrim van, ilyenkor a török ha meg is fog, eleresz.

A szábatton nemcsak az Alma rabbija, Farnadi-Jerusalimi Micha, slita, hanem egész családja az Alma utcában ünnepelt. Sőt, idén legidősebb fia, a szintén rabinak tanuló Srage Favele Jair olvasta a megillát.

Így aztán volt minden, mi testnek-léleknek ingere: somer sábesz minjeneik, Ráv Micha különleges drósái, meghitt sálesidesz, kitűnően érthető és intónált megillavasás, szombat este jelmezgyerekek és felnőttek, valamint púrimspíl, vasárnap reggel pedig az ima és a slachmoneszek küldése után közösségi szüde és púrimi kvíz. Akinek ez sem lett volna elég, délután a Kazinczy utcai kile Chevra Sasz zsinagógájában is együtt imádkozhatott a Jeruzalmi családdal és persze Aryeh Rabinowitz, slita, rabbival.

Jeruzsálemi törökök az Almában

(Kibitzer Tivadar)

E m l é k o l d a l

SZILÁGYI GYÖRGY A Gólem reneszánsza

Mint a fölösleges ismeretek mániákos terjesztője, kötelességemnek tartom, hogy tájékoztassam az olvasót a Gólem művészeti karrieréről. A 20. század elején, az első világháború alatt ugyanis – a legcsekélyebb kabbalistaikus segítség nélkül – kabaré létesült a Hermina úti Hadi Parkban. A hadi kabaré slágere, „A Gólem nyarai” című pájrelenet két nagyszerű színész, Lakatos és Tarnay előadásában vívta ki a közönség tetszését. A Gólemet, Kövessy Albert és Virányi Jenő daljátékát 1917. január 12-én mutatta be először a Beöthy László igazgatása alatt álló Népopera, a mai Erkel Színház elődje. A Gólem jó sajtót kapott.

Dicsérik, vitatják, rajongással vagy csodálattal nyilatkoznak róla, lelkesessel vagy fagyosan, de tagadhatatlan tény, hogy Pest ma a Gólemről beszél. Bakó László, a Nemzeti Színház kitűnő művészére alakítja a Gólemet, a megelevenedett agyagszobrot, vendégszereplése igazi vörbeli színházi szenciació.

Még ugyanabban a hónapban a Corso mozi tűzi műsorára a Gólem filmváltozatát, Paul Wegenerrel a főszerepben. A Népoperában daloló Gólem és a film-Gólem hatására napok alatt eltűnt a könyvesboltokból Gustav Meyrink „Der Golem” című fantasztikus regénye, melyben a prágai zsidó mondát dolgozta fel. A Gólem-hullám eléri a Szerecsen utcai Kristálypalotát is. Ferenczy Károly, a magyar kabaré felejthetetlen egyénisége, pajkos kuplét énekel a Gólemről, aki lázba hozta a fővárost. A kuplé refrénjét a Kristálypalota közönsége együtt énekli Ferenczyvel: „A Gólem, a Gólem, a Gólem...”

1917 februárjában az Érdekes Kabaré bemutatja az „Az a huncut Gólem” című szkeccset, amelyben mint vendég az apró termetű Zoli böhök is közüködik. Gondolom, nem ő alakította a Gólemet... És ha egy üzlet megindul! Az Apolló Kabaréban Szöllösi Rózsi Gólem-paródia mulatott a publikumot. Ő később operaénekesnő lett Olaszországban. Szerencsémnek tartom, hogy negyven év múltán Párizsban találkoztam vele, ám akkor a Gólemről nem esett szó közöttünk. Nincs vége! Schlosser Imre, a körülrajongott labdarúgócsillag, népszerű nevén „Slóz”, kijelentette: „En vagyok a legnépszerűbb góember, de népszerűségben a Gólem ver!” Két vállalkozó szellemből fiatalember, kihasználva a zord téli időjárását, hóból épített Gólemet a Népopera közelében. A hó-Gólem ülő helyzetben fogadta a didergó járókelők fagyos elismerését, míg nem egy verőfényes tavaszi napon, akárcsak legendabelei elődje, összeomlott, mint utána hamarosan az Osztrák–Magyar Monarchia.

Van képem hozzá, hogy bizonyítsam: 1924-ben a Gólem áthajozott Amerikába, ugyanis a clevelandi Magyar Unió Színház is bemutatta. Sok évvel később a franciaiak vitték filmre, néhány évtized műlva pedig a csehszlovák filmgyártás örvendeztetett meg bennünket egy Gólem-filmel. Már csak az hiányzik, hogy valamelyik hollywoodi filmrendező musicalt csináljon belőle. Ez esetben ajánlanék egy kapós filmcímét: „Golem On The Roof” – Gólem a házeten...

(2005)

Találkozásom a zsidó vallással, avagy miért konyhán vállaltam másodállást?

Kilencéves lehettem, amikor először éreztem a zsidóság iránt mérhetetlen rokonszemet. A szomszédban lakó Pepike néni sokat mesélt elhurcolt és odaveszett szeretteiről. Talán ez érintett meg. Vagy a történelemről tanultak? Nem tudom. De tény, hogy nagyon vonzódtam a zsidó eszméhez. Sok barátom is ösztönösen – vagy tudatosan? – e körből kerül ki. Középiskolás koromban be akartam térní, de azután a sok tanulnivaló elriasztott. Mindenek ellenére azonosulok a vallással.

Emlékszem, régen egy társaságban amikor antiszemita megjegyzések hangzottak el, felálltam, és üvöltöttem: „De miért? Miért kell őket bántani? Szenvedtek ők elegendő!” mindenki ledöbbent a kirohanásomon, de azóta nem tettek félrérethető kijelentéseket.

Aztán, sok év elteltével – állásponтом mit sem változott – a gyerekeimet is ennek a szellemében nevelte. Egy alkalommal Szilárd, a kisebbik fiam azzal jött haza (7-8 éves lehetett, ma már húsz), hogy Ádámot lezsidítők, de ő ezt nem hagya, mert neki az Ádám nagyon jó barátja, és ez minden igazságtalan! Megdicsertem, és megerősítettem: „Igazad van, egy embert nem a vallása vagy a hovatartozása alapján kell megítélni.” Büszke voltam a fiamban, aki első igaz barátját megvédte a félrenehvét gyerekek támadásaitól.

Néhány ével ezelőtt elváltam, egyedül maradtam a két fiammal, akik még tanultak. Sok volt a fizetnivaló, és nemek egyedül kellett megoldanom. Másodállás kell, határoztam el. De hát hol? Szoltam az ismerősöknek, hárha tudnak valamit. Végül az újságot böngészve, egy hirdetésben akadt meg a szemem: négyórás állás találókonyhában. Kíváncsian tárcsáztam a megadott számot, és az automata bejelentkezett: „Ön a Budapesti Zsidó Hitközséget hívta...” Abban a pillanatban eldöntöttem, hogy én itt fogok dolgozni! Nem érdektelt az, hogy konyha, nem érdektelt az, hogy nem tartozik kimondottan a vonzó állások közé. Két dolog érdektelt csak. Az, hogy lesz másodállásom, és hogy közelebb kerülhetek az általam oly nagyra becsült vallás-

Közben a volt főnökönk ajánlott mást. Amikor mondtam, hogy már nem aktuális, meglepődött. „Te, konyhára? Nem dolgoztál még ilyen helyen. Jól gondolt meg!” De amikor a tudomására hoztam, melyik intézményben van az a bizonyos konyha, megérte bőlogatott. Ismerte a beállítottságomat, sok évig dolgoztunk együtt.

Valószínűleg az égeik is így akarták, mert a sok jelentkező közül rám esett a választás. Már az első munkanapon találkoztam ismerősökkel, akik még nagyon megörültek nekem.

– Hát te? Hogyan kerültél ide?

– Ide akartam jönni – mondtam titokzatosan –, és sikerült.

A mai napig azt hiszik, engem a zsidó barátaim hoztak ide. Mindenkit meghagytam ebben a hitben. Jól érzem magam. És ennek már öt éve...

Lucz Magdolna
(2005)

Miki újra Pesten

Nemrégiben a könyvbarátok és érdeklődők mellett lelkes baráti kör fogadta a Pestre látogató neves klinikai pszichológust, Michael Ben-Menachemet, azaz Markó Míkit. Az Alexandra Irodalmi Kávéházban a magyar származású szerzővel Benedek István Gábor író-szerkesztő, Miki egykori rabbiképző osztálytársa, valamint Fazekas Lajos filmrendező beszélgett. A kötötőből Helyei László

Ha a frissen megjelent műről nem tudnánk, hogy valódi műfaja memoár, könnyen a kalandregények közé sorolhatnánk. (A szerző „regényéletnek” nevezi.) Főhőse ahhoz a generációhoz tartozik, amelynek tagjai gyeurrekéni éltek át a második világháborút, és fiatalokká azzal telt el, hogy megtalálják saját identitásukat és valódi hivatásukat.

Miki korán elvezett édesanyja a Színházi Élet alapító főszervezőjének, Incze Sándornak volt a húga, igen kreatív és modern asszony. Néhány közös pesti esztendő után a család Orosházán megvásárolt egy könyv- és papírúrakereskedést. Míg a beteg édesanyát a fővárosban gyógykezeltek, a nyolcéves Míkit apjával együttes előbb a helyi gettóba zárták, majd különböző munkatáborokon keresztül egy Bécs külvárosában létesített lágerben tartották fogva. Számos szerencsés fordulat kellett ahhoz, hogy apa és fia életben maradjanak. Kettejük kalandoikkal teli hazatérését a szerző úgy meséli el, mint a népmesei legkisebb fiú. Ben-Menachem meglepően élesen emlékszik az apró mozzanatokra, a pajtásaira, sőt a jellegzetes ízekre és illatokra is.

A hazatérés után már semmi nem volt úgy, mint azelőtt. Édesanyja meghalt, az otthonukat már a gettóba vonulás legelső napján kifosztották. Miki azonban (tű)élni akar: kiváló úszó, és egyszemélyes színházként szórakoztatja osztálytársait. Amikor az apja újranősi, fiát a szegedi kollégiumba íratta – talán ott erősödik fel a kamásban a szabadság iránti vágy. Ez hajtja évtizeden keresztül. A legkülönbözőbb munkákból tartja fenn magát, a tanulás mellett nyaran-ként a betakarítást felügyeli. Ezekben az időkben már a NÉKOSZ tagja, de ez a korszak sem tart sokáig, mert apja „egyéb” származására miatt távoznia kell a kollégiumból. Közben kiderül, hogy több területen is tehetséges: jól rajzol, kiválóan fogalmaz, remek dramaturgiai érzéke van, az érettségije kitűnően sikérül, de továbbtanulásról a „családi priusz” miatt szó sem lehet. Anyagmozgató, majd kereskedő... és amikor révbe érhetne, mindenig továbbál. Egyre inkább szeretné áttörni a korlátokat; tanulni és utazni vágyik.

Amikor úgy tűnik, hogy minden magyar egyetem bezárult előtte, felveszik a rabbiképzőbe. Könyvében szeretettel emlékezik mesterére, Scheiber Sándorról, és felsorolja osztálytársait – köztük Benedek István Gábor és Kardos Péter főrabbi, az Új Élet főszervezőjét. Miki azonban a szemináriumot sem fejezi be.

Elvégez egy fotóstanfolyamot (később éveken keresztül Nádas Péterrel, a későbbi íróval fotóriporterként járja az országot), majd újabb családi változások (korai házasság) és váratlan fordulatok (1956 októberé) következnek, és a vívódás, hogy menj-e vagy maradjon. Egy idő után a cél egyértelmű: menni, menni, menni. Végül ami többszöri próbálkozás ellelénre sem jött össze 1956-ban, az egy belgrádi hajóút során sikerül az 1960-as évek elején.

Belgrádban első útja az izraeli nagykövetségre vezet, onnan pedig izraeli segítséggel Bécsen keresztül Natanjára.

Ha cikkünk olvasója ezen a ponton

Miután elolvastam a Spinoza műsorát, felfedeztem benne egy jó hangzó címet: Zenés randevú a zsinagóga és az opera sarkán. A fellépők között pedig Nógrádi Gergely nevét, aki kántor, operaénekes, író, jeruzsálemi tudósító, könyvkiadó és ki tudja, még mi.

– Énekeltél már a Spinozában?

– Soha. Ezzel szemben énekeltem a Zeneakadémiától az Operaházig sokfelé a világban.

– Ez az invitálás hogyan jött?

– Két története van. Mi nem ismerjük egymást Sándor Annával, de úgy tudom, eljött a Frankel-zsinagógába meghallgatni. A másik verzió, hogy az öcsém vonaton utazott a Dunakanyarba, és észrevett egy hölgyet, aki a könyvemet olvasta. Szóba elegyedtek, kiderült, hogy nem más, mint Sándor Anna. Elmondta neki, hogy a könyvet a bátyja írta. Lefotózta Annát, és a képet ezzel az üzenettel küldte az énekest: néz csak, ki olvasta a könyvet!

– Mit fogsz előadni?

– Többen lépünk fel, lesz egy héber blokk és egy világi blokk. Hiába szeretném az Othello-t énekelni, ahol túl kicsi a helyisége. Arra törekedtünk, hogy a világiak közt is zsidó zeneszerzők műveit adjuk elő.

– Havonta hányszor lesz ilyen randevú?

– Azt nem tudom.

– Él még az édesanyád? Ezt azért kérdem, mert egy nagyon szép vallomást olvastam tőled: „Amikor a budapesti Zsidó Kórházban megejtették a brit milámat, anyám könyezett. Sajnált a fájdalom miatt. Amikor bár micva voltam Schweitzer főrabbinál, anyám könyezett. Félgett az esetleges rasszista atrocitások miatt. Amikor először énekeltem kántorként tizenötözer ember előtt, anyám könyezett. Boldog volt és büszke.”

– Igen. De nincs túl jó egészszégi állapotban. Az egy nagy nyugalom, hogy vele lünk lakik, és neki is az. A Duna-parton él az egész nagycsalád, nyaranta kenuzunk, átvisszük őt a túlpartra, mert azt nagyon szereti.

– Sok minden voltál. Például a Kurír jeruzsálemi tudósítója. Akkor még nem énekelte!

– Azzal már tisztában voltam, hogy az átlagnál kicsit jobb a hangom. Fel is vettek Jeruzsálemben muzikológia szakra. Pont az öbölháború időszakában töltöttettem ott egy évet. Mikor hazajöttettem, folytattam a tanulást a konzervatórium ének szakán. Nyughatatlan ember lévén, körbeszimatoltam a nagyvilágban, és úgy láttam, legjobb lenne Geszti Szilviánál tanulni Stuttgartban. Akkor még lírai tenor hangom volt, azóta 70 kilóval nehezebb vagyok, ma inkább drámai teátror a hangsámon.

– Nyughatatlanágod alábbhagyott?

– Szó sincs róla, mihelyest megnyertem egy énekversenyt, irány Verona! Magam mögött hagytam csapat-papot. Hogy egy frissebb példát hozzak, hárrom éve diplomáztam Pécsett a Politikusképzőben. Folyton változtatnom kell valamin.

– Mi hozta a 70 kilót?

– Alapvetően erős csontozatú vagyok. Genetikailag is be vagyok lőve, csak ránézek egy palacsintára, és két kilót hízom. Egyszer aláírtam egy szerződést az Operettel, hogy ha két hónap alatt 30 kilót lefogyok, akkor én leszek Luxemburg grófja. 105 kiló volt az indulási súlyom. (Ma 140 kiló vagyok!) Mikor ránéztem a naptárra, már csak 4 hetem maradt. Akkor kimentem Nagymarosra, csak vizet ittam és vadszőlőt ettem, minden nap gyalogoltam és úsztam. És lementem 35 kilót!

– Meddig bírtad az operettet?

– Vagy másfél évig. Utána mintha elvágták volna, 12 évig nem énekeltem. Jöttek a társasági magazinok, melyeket vagy szerkesztettem, vagy főszerveztem.

– Kerested magad?

– Mindig keresem magam. Addig meggyünk előre. Viszont két éve működöm kántorként a Frankelben, ez azt mutatja, hogy sokkal jobban szeretem, mint eddig bármit, amit előtte csináltam.

– Nagyon fiatalon írtad a Ki éneki a Pavarettit? című komédiát.

– Azt először a rádió drámapályázatára küldtem be, és megnyertem vele. 25 éves voltam, és nagy jövőt jártam. Elém raktak egy szerződést, semmit nem töltöttem ki rajta, minden rám bíztak. Hazamentem, bedobtam a fiókomba, de azóta még nem töltöttem ki.

– Ha minden tudsz a menedzselési szakmáról, miért nem lettél Pavarotti?

– Szó sincs arról, hogy lettem erről! (Nagyon nevettem...)!

– És a gyerekkönyvek? Akkor születtek, amikor a te gyerekeid?

– A történet nagyon rövid, egyszerűt az apatejjel szívtam magamba az írás szerezetét, hiszen úgy telt a gyerekkorom, hogy apa (Nógrádi Gábor író, filmforgatókönyv-író) mindig verte a gépet. És nem jött velem pingpongözni. Apu ráadásul sikeres volt, a filmek bejötték neki. Nem volt nagyon különös, hogy elkezdtem könyveket írni, és meg sem áltam vagy 30-ig. Amikor Benedek fiám megszületett, akkor jelent meg a Vau!, majd néhány évet később a Nyau! című. A Vau!-t beválasztották akkor az 50 legjobb gyerekkönyv közé.

– Remélem, te pingpongol Benedekkel meg Sárával!

– Más vagyok, mint az apu

ZSIDÓ VILÁGHÍRADO

Olaszország

Gennaro Sangiuliano olasz kulturális miniszter „elfogadhatatlannak és szégyenteljesnek” nevezte azt a követelést, amelyben Izrael kizárást kezdeményezték az idei Velencei Biennáléről. A miniszter szerint „elfogadhatatlan azoknak a diktátuma, akik azt hiszik, hogy ők az igazság letéteményesei”. „Akik arrogánsan fenyegetik a gondolatszabadságot és az alkotói véleménynyilvánítást egy olyan szabad országban, mint Olaszország.” „A legmélyebb szolidaritáson alapul fejeztem ki Izrael, a művészei és minden polgára iránt.” Gennaro Sangiuliano hangsúlyozta, hogy „a biennálé mindenig a szabadság, a találkozások és a párbeszéd színhelye volt, de nem adott teret a gyűlöletnek és a türelmetlenségnek”. „A kultúra híd a népek és az országok között, és nem elválasztófal.” A miniszter nyilatkozata válasz egyes művészkeknek és kulturális intézményeknek a Biennále Alapítványhoz intézett levelére, amelyben „a palesztin nép ellen elkövetett erőszak miatt” Izrael kizárást követelték.

Az idén 60. alkalommal rendezik meg a kétévenként ismétlődő Velenesi Biennálét.

Eszak-Macedónia

A zsidó közösség megemlékezett a deportálások 81. évfordulójáról. 1943 márciusában az SS a bolgár megszállók közreműködésével 7.144 zsidót hurcolt el Szkopjéból, Bitolából és más városokból részben dunai hajókon a treblinkai haláltáborba.

A szkopjei holokaust-emlékhelyen rendezett ünnepségen részt vett többek között Sztevo Pendarovszki államfő, Talat Dzsafari miniszterelnök és Pepo Levi, a zsidó közösségi vezetője. A megjelentek megkoszorúzták a második világháború hősi halottainak a Butel temetőben lévő emlékművét is.

Az első zsidók mintegy kétezer éve, a római időkben telepedtek le. A 15. század végén sok üldözött szeáfárd érkezett Spanyolországból és Portugaliából a régióba. 1939-ben mintegy 8.000 hittestvérünk élt Macedóniában, aiknek a 98 százaléka a holokaust áldozata lett. A szkopjei Béth Jákob zsinagógát 1963-ban egy földrengés elpusztította. A régi templom nevét viselő, szefárd-ortodox hagyományokat őrző új zsinagógrát 2000-ben adták át. Jelenleg mintegy 200-250 zsidó található az országban.

Spanyolország

A malagai hitközség egy nagyméretű, Marokkóban készült, 150 éves töratekerest ajándékozott a Cordoba tartományhoz tartozó Lucena város Archeológiai és Etnográfiai Múzeumának. A formális átadás egy éve történt, és a törát ideiglenesen az önkormányzatról helyezték el. A közelmúltban Aurelio Fernández polgármester és David Obadia hitközségi elnök megállapodás írt alá az ajándékozásról, ami biztosítja a 35.000 euró eszmei értékű töratekeres biztonságos elhelyezését és megőrzését. Az önkormányzat megbízásából egy helyi iparművész vitrin készít, amelyben néhány hónapról kiállítják a törát a 18. század közepeén épült, a város történelmi nevében található Los Condes de Santa Ana palota zsidó termében.

Lucena is tagja a Red Juderías de España (spanyolországi zsidó hálózat) nevű szervezetnek, amelyhez elsősorban azok a települések csatlakoztak, amelyek rendelkeznek középkori zsidó vallási, kulturális vagy történelmi örökséggel.

Kovács

Olaszország. Gennaro Sangiuliano: A kultúra híd a népek és az országok között, és nem elválasztófal

Eszak-Macedónia. 7.144 zsidót hurcoltak el

Spanyolország. 35.000 euró eszmei értékű töratekeres

Posztpúrim/anticsoda

Rengeteg tenni-írni valom van – mégpedig nyomasztó elmaradások sürgetésében –, de mégis kénytelen vagyok visszatérni szimpatikus török háború legújabb fejleményéhez, illetve az azt követő vitámra feleségemmel ma reggel – via WhatsApp Budapest és Modian között. (Mint a tegnap végre megnézett filmben, a Lefkovicsék gyászolnak címűben, ahol ez a többdimenziós telefonkiterjesztés – kép és hang, valamint ingyenesesség – a film egyik gazdagító, színes mellékszálának adott lehetőséget, s egyúttal reprezentálta egy új technikai jelenség felszívódását a filmnyelvben.)

Tegnap ugye púrim ünnepe volt, amit – a legtöbb izraelivel egyetemben – nem vagy csak csökkentett habzással ünnepeltem, s ezért az Eszter-megilla szövegén is csak otthon mereméntem. Akkor is, ha ez az ószövetségi novella azért happy enddel végződött. (By the way szintén a perzsa birodalomban, hiszen a Hamász Irán proxy alakoskodással kinyújtott keze, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a mi Mordeháj hősünk állítólagos sírjára Irán Hamadan nevű városában ez alkalomból palesztin lobogót tűztek ki.) Azonban az óidők ilyen csodái – nemhíába ellenőrizhetetlenek – nem ismétlődnek meg. Persze ha egyáltalán megtörténtek, s nem az utánuk érzzékték vagyakozásból szövődtek elbeszélésé, s vele egy más minőségű – afeletti – valósággá.

Este elfásulva nézegettem az Arutz 12 híreit: jelentéseket az újabb elesett katonáról, arasznysi győzelmeket a terroristák ellen a romhalmazzal tett Gázában, s egy kis riportázt, hogy erdemess-e, illik-e ebben az oly gyászos évben ünnepelni. Volt, aki azt mondta, hogy nincs teteje mulatni háború közeppette, mások szerint meg igenis úgy kell megtartani a karnevált vagy közösségi bulit, ahogy máskor, mert meg kell mutatni az ellenségek, a világunk, s persze magunknak, hogy a merényletek, a fenyegések ellenére ám Izraél háj (á zsidó nép él). Mindenek másak a képernyő egyik felén követtem, a másikon a Múlt és Jövő levelezéseit bonyolítgattam.

Majd a Master séf, az izraeli főzöverseny következő műsora előtt kikapcsoltam ezt a semmi újat, megnyugtatót, netán csodát nem hozó hírforrást, hogy teljes figyelemmel s képernyőkiterjedéssel a honi ügyekbe mélyedhessek. S még elbúcsúz-

„...visszaváltást engedjetek a föld számára...”

(III.M. 25:23)

A zsidó nép negyvenéves pusztai vándorlás után Józsua vezetésével átkel a Jordánon, és belép az Igéret Földjére. Két ikonikus város, Jerikó és Áj kalandos elfoglalása után sort kerítettek az ország felosztására, „...sors útján való birtokul..” (Józs. 14/2) a törzsek száma szerint. A „sors útján” isteni akarat teljesítésére, a „birtokul” pedig a földterület örökre szóló birtoklására utal. Ha valaki a későbbiekben „eladta” a földjét, az nem számított végleges eladásnak, csupán bérleti szerződésnek annyi évre, amennyi még hátravolt a „jóbél-év”, azaz a jubiláris 50. esztendő beköszöntéig, amikor ugyanis mindenki (vagy örökösei) visszaváltás által visszakapta eredeti örökségét. A törvénynek volt egy posztulátuma: „Ha elszegényedik testvéred és elad birtokából, akkor jöjjön rokona, aki legközelebb áll hozzá, és váltsa vissza testvéreknél eladt birtokát.” (uo. 25/25.)

A zsidó történelem érdekes példákkal igazolta a törvény betartásának posztszabás és plauzibilis lehetőségét.

I. e. 587-ben történt. Nabukadencár, Babilónia királya hadseregevel körülzárja, ostrom alatt tartja Jeruzsálem városát. Jeremiás próféta „áralás vadjával” Cidkiáhu király börtönében senyed. A király vágja: „Miért prófétáltad, hogy azt mondja az Örökkelvölő: Ezt a várost a babilóniai király kezébe adom, és ő elfoglalja azt?” (Jer. 32/3.) Ekkor álmában megjelenik nagybátyja Jeruzsálemből, és kéri, váltás ki ősi jussát, melyhez elsőbbségi jog van, nehogys idegen tulajdonába kerüljön. Az álm beigazolódik: „Csakugyan eljött hozzám nagybátyának fia, Hánámé! Isten szava szerint az őrség üdvavarában, és szólott hozzá: Vásárol meg földemet, amely Anatotban van, Benjámin országrészében, mert tied az örökös jog és téged illet a megváltás, szerezd meg azt, és én tudtam, hogy ez Isten igéje szerint van.” (Jer. 32/8.)

Ebben a lehetetlen és bizarr helyzetben, amikor órák kérdésére, hogy elesik a város, amikor kérdéses, hogy egyáltalan életben marad-e, a próféta megvásárolja, héz ezüstésekkel és tíz ezüstpénzt fizetve a földért. Hívjatja szolgáját, Barukot, Néria fiát, és utasításba adja: „Vedd ezt a vétellevelet... és helyezd el cserépedényben, hogy tartós legyen hosszú időn át.” (uo. 14) Jeremiás súlyos lelkei válságában megszólítja Istent: „Íme, az ostromoltések elértek a várost, hogy elfoglalják, és a város nemsokára a kaldeusok kezébe kerül, akik ostromolják a kard, az éhség és a dögvesz miatt, és bekövetkezik minden, amit mondált, és íme, Te is látod, és Te most azzt mondod nekem, Uram, Istenem, vásárol meg magadnak ezüstön és rendelj tanúkat, pedig a város a kaldeusok kezébe kerül!” (uo. 32/24–25.) És megjön a válasz: „Íme, Én vagyok az Örökkelvölő, minden előlények Istene, vajon van-e valami, ami tőlem ki nem telik?” (uo. 32/27.)

A történet folytatása ismert! Jeruzsálem elesik. A Júda, Benjámin és Lévi törzs tagjait babilóniai fogászba viszik! Látszólag minden elveszett! És mint annyiszor a történelemben, megtörtént a csoda! Ahogy Dylan Thomas – más kontextusban – megfogalmazta versében: „Mindenn széthull, de ellenállnak ők; és nem vesz rajtuk erőt a halál!” Mindössze ötven év babilóniai „fogság” után bekövetkezik a hihetetlen, váratlan és felfoghatatlan fordulat: „...és Kores (Xerxes) király uralkodásának első évében beteljesedett az Örökkelvölő igéje Jeremiás (Jirmijáhu) szájából...” (Ezra 1/1) Kores király a Szentélyből elrabolt közel 2000 arany kegytárgyalával és hathatós anyagi hozzájárulással visszatelepít a zsidó népet országába az utasítással: „...menjen fel Jeruzsálemben, ami Jehudában van, és építse fel a házat az Örökkelvölönak, Izrael Istenének, aki Jeruzsálemben van.” (uo. 3.)

A nagy visszatérést Jeremiás próféta már nem éli meg, de beteljesedett prófécijája: „Mert ezt mondja a Seregek Ura, Izrael Istene: Fognak még házat, szántóföldet és szőlőt venni ebben az országban.” (Jer. 32/15.)

„Íme, nem szunnyad s nem alszik Izrael őrzője!” (Zsolt. 12/14)

Szerdócz J. Ervin főrabi

De ezzel a gyakorlattal még több ilyen eset, ilyen túszszabás fog bekövetkezni. Azaz: zsidókat/izraelieket gyilkolni minden következmény nélküli lesz.

– Ezt add el a magyaroknak. Hátha vevők lesznek rá. Érzéketlen, értelmesígy hozzáállás – sajna, jól ismerlek. Ahelyett, hogy jobban megfontolnád, miket írkálsz s teszel közéz.

– És mit mondasz azoknak, akiknek nincsen túsz hozzájárulással felriadványt a zsidó népet országába az utasítással: „...menjen fel Jeruzsálemben, ami Jehudában van, és építse fel a házat az Örökkelvölönak, Izrael Istenének, aki Jeruzsálemben van.” (uo. 3.)

– Éppen azért kell kiszabadítani azokat, akik még élnek.

– De nem ilyen áron, hogy ezzel leromboljad mindenzt, amit ebben a keserves háborúban elérte! – ami évtizedekben mérhető károkat okozott az izraeli társadalomnak, gazdaságnak és az egész világon újra fellobbantotta az antiszemizmust.

– minden áron!

– De ezzel csak újraindítod-folytatod ugyanazt a terrorfolyamatot. Hiszen a mostani katasztrófának is egyetlen túsz kicserélése, Gilad Salit égyazott meg.

– Nem! Az izraeli kormányé a felelősség. Ő hagyta a határok, a déli lakosságot védteni. Pedig kapott elég figyelmetetést. S még az első napokban sem volt képes megvédeni a határait.

– Ez igaz.

– Na látod. Hozzák haza a túszokat bármilyen áron. Tudod, mibe kerül a terrorista rabok etetése, komfortos ellátása? Menjenek isten hírivel, ne a mi adóinkból eljön.

– S majd jöjjön vissza, mint Szinuár, igazukban és büntetjötélességek hitében megerősödve, meghanni újabb gyilkosságot elkövetve? Nem beszélve a világnak nyújtott példájukról...

– Majd az új kormánynak lesz arra gondja, hogy ne jöhessenek vissza, a világ meg... elmehet...

– Beszéljünk másról.

– Az lesz a legjobb mindkettőnknek. S Izraelnek? A zsidó népnek? A világnak?

Lehet, még mindkettőnknek sem.

Kőbányai János

– Nagyszerű, végre! – így kommentálta összefoglalómát.

– De ezzel legitimálják a Hamászt. S ami rosszabb: ez annak az el- és beismérését jelenti, hogy a túszszéjt sikeres módja a gyilkosok büntetlenségeinek. Meggyilkolás valak, elkapnak, dutyiba zárnak, s akkor ott csak kényelmesen arra vársz, hogy egy elvtársad hasonló véres kegyetlenséggel túszokat szedjen, s majd kicseréljen, s te hősként folytatassad eddig, „szent” tevékenységedet.

– Rossz, íróasztal mellett kieszelt duma – így a felleség. – Ha a te gyereked, szülőd lenne most Gázában, nem így beszélnél.

Október 7. utáni költészet Izraelben

Fordítás Balázs Gábor, Fritz Zsuzsa, Kardos Ági, Komoróczki Szonja, Nika Géza, Shiri Zsuzsa és Szilágy Erzsi

Optikai csalódás	Michael Zats
Egy új nyelv	Michael Zats
Azóta a fekete szombat óta	Michael Zats
A polgári védelem	Litál Kaplan
társalgási parancsai	Ászáf Gur
Kádis	Elchanan Nir
2023. október 10.	Adi Blechman Sofer
Beeri	Osnat Eldar
Anyák	Iris Elias Cohen
Remény	Itay Lev
Anyának minden igaza van	Yael Keidar
Folyton ellenőrzöm, hogy lélegzel-e	

Optikai csalódás

Döbbeneted – minden ugyanúgy néz ki.
Miközben semmi nem maradt ugyanaz.

Michael Zats

Egy új nyelv

Most megint olyan érzés, mint új bevándorló gyerekként. Olyan arcot vágok, mint aki érti, beleegyezően bologatok, vagy tagadónan fejem rázom, de körülöttem mindenki egy más nyelvet beszél, amit most újra meg kell tanulnom: az október hetedike utáni hébert.

Michael Zats

Azóta a fekete szombat óta

Azóta a fekete szombat óta minden azt feltételezzétek, hogy ha lehunya van is a szemem, nem alszom.

Álmokról se kérdezhetek, kerülöm a rémálmokat, mint a golyókat.

Michael Zats

A polgári védelem társalgási parancsai

Mi újság? – törölve, helyette kérdezendő:
Mit vesztettünk?
Mi ment tönkre?
Mi maradt?

Mi a pálya? – betiltva, helyette bevezetni:
Mi esett szét?
Mit temettünk?

A pimasz „Hogy vagy?” helyett borús arccal barátunkra nézünk, és megkérdezzük: Hogy áll a háborúd?

És erre a szigorúan és egyértelműen megvétozott szokásos „nálam minden ok” válasz helyett:

azt kell felelni,
hogy „minden szétrepedt”,
És az igazsághoz ragaszkodók
azt felelik, „minden veszve”, „minden veszve”.

Litál Kaplan

Kádis

Jitgádál vejítkádás smé rábá magasztaltassék és szenteltessék nagy neve a világon de senki nem jött szombat reggel több ezren hívták a nevét üvöltve könnyezve könyörögtek jöjjön már de ő épp megphint minden munkájától semmilyen isten nem jött el semmilyen isten nem hozott megnyugvást

csak a sátán ünnepelt zavartalanul fel-alá táncolt a kibucok és a vérbefulladt fesztivál között tudósítónk csak folytatja a jelentést és közben néha nyeli a könnycit van itt egy szénné égett kisbaba meg van egy elrabolt kisbaba meg van egy megárvult kisbaba meg van egy most született kisbaba még mindig anyja teteméhez köti a köldökzsínór még azt sem volt ideje megtudni mi lesz a neve amit majd felvésnek a kicsinyke sírkőre úgyis egyezik születése és halála dátuma hát így néz ki a kibue miután a sátán beugrott látogatóba visszaadjuk a szót a stúdióknak csend most lónek rakétázás is van csak kormány nincs csak irgalom nincs csak sikoltozás és képek kitörölhetetlenül kétézer-huszszárom október hetedike

Ászáf Gur

2023. október 10.

21:48, WhatsApp üzenet

Ha ismertek olyanokat, kik hajlandók sírokat ájni, küldjétek őket hozzáim, mert nincs elég emberünk. Jöjjenek a Herzl-hegyre, reggel tízre, Legyen náluk ásó és egy üveg víz.

Elchanan Nir

Beeri

Mindjárt itt a tél, zokgó felhők öntözik a földet, melyből vörös szőnyeg nő; elsőként a szellőrózsa virul, de senki nem jön gyönyörködni benne. Majd a boglárka jelenik meg, de nincs körülötte fesztivál; végül a pipacs virágzik. Csend. Nincs senki. A védet virágokat már összel letépték.

Adi Blechman Sofer

Flandria mezején

Flandria mezején pipacsok nőnek Keresztsjei közt egy temetőnek Ez jelöli a mi helyünket; s bár fenn az égen Még bátran szól a pacsirtánekn Lenn, az ágyúdörgésben nem halod őket.

Mi vagyunk a halottak, kik pár napja még Eltünk, elestünk, ragyogott ránk a naplemente Szerettünk, szerettek minket s most itt a vég, Flandria mezején.

Viaszkodjatok Ti az ellenséggel; Átadjuk a fáklyát elhaló kézzel; Vigyétek Ti azt magasra tartva. De ha hüttelenek lesztek hozzáink, mélyén a sírnak Mi nem tudunk aludni, bár pipacsok nyílnak Flandria mezején.

John McCrae (1915)

Anyák

Éjjel összegyűlnék egyenként az, akinek lányát elrabolták, és véres fotója miatt nyugalomra nem lel az, akinek fia harc közben esett el az, akinek gyermekei mindenkorre ottmaradnak a szűkös óvóhelyen a házban, a kibucban

az, aki csendben maradt a vonal túlsó végén, és bőrébe vágta a borzalmat időnként azt súgta, hogy szeretlek veled vagyok

itt vagyok halló??

az, aki nem tudott elbúcsúzn

az, aki képtelen elszakadni egy filmrészlettől, ahol a fia még él

az, aki szombaton úgy ébredt, hogy a halál tudata sarjad benne

éjjel, sötét szobámban, körbe-körbe járnak görnyedt vállal, nyughatatlanul, kialvatlanul anyák

bárcsak ők lehetnének gyerekük helyében készen a fogásra vagy a halálra anyák

még nem szoktak hozzá a járkáláshoz

éjjelente jönnek hozzáim egyenként

megölelem őket könyörülettel, a hiány érzetével, magamba szívom a bűntudatot, a tehetetlenséget, az ürességet, és nemán megsimogatom a rájuk kényszerített új anyai jelzőt

Osnat Eldar

Remény

ha egyetlen igaz ember van Gázában az biztosan nőanya vagy testvér akinek mellkasa rejtekben szív dobog a pusztítás közepette a romok között a gyűlölet fogáságában összeszed egy gyereket az ellenség fiát lágyan suttog a fülébe megitatja tej, egy falat kenyér, mintha saját fia volna

Iris Elias Cohen

Anyának minden igaza van

Anya azt mondta, mire felnövök, már nem lesz hadsereg. Anyának igaza volt.

Még fel sem nőtem, és már most sem volt hadsereg.

Nem volt ott, amikor kinatról kiabáltás hallottam.

Nem volt ott, amikor apát annyira ijedtnek láttam.

Nem volt ott, amikor kívülről berúgták az ajtót.

Nem volt ott, amikor bebújtam az ágy alá.

Nem volt ott, amikor hárman tartottuk a biztonsági szoba ajtaját.

Nem volt ott, amikor az idő csak úgy megállt.

Nem volt ott, amikor hirtelen bejöttek.

Nem volt ott, amikor apát letépték anyáról.

Anya azt mondta, mire felnövök, nem lesz hadsereg.

Anyának igaza volt.

És most csak meg akartam mondani neki, hogy minden igaza van.

Sírtam, kiabáltam, és ő még minden csendben van.

Itay Lev

Folyton ellenőrzöm, hogy lélegzel-e

Bemegyek a szobádba a sötétkben hogy lássam, ágyban vagy már jó ideje magasabb lettél nálam de még minden őrzöm álmódat

Eltáv-ra jöttél

de szennyesden érződik a gépszír és a rettegés.

ágyúkat javítasz

de számonról még kislány vagy

honnan tudjam, ha álmódban szomorú vagy, esetleg magányos?

talán gyengéden megértelek, ahogy születésed után, hogy ellenőrizzem, lélegzel-e, utána visszaalhatsz

bezáróm az ajtót

hogy távol tartsam tőled a vasárnapot.

Yael Keidar

A soha többé most van

Megemlékezés Rohoncon

79 ével ezelőtt, 1945. március 24-ről 25-re virradó éjszaka 180 zsidót gyilkoltak Rechnitz/Rohoncon, a Keresztpajtánál. A RE.FU.G.I.U.S. egyesület megemlékezésén – melyen egy új emlékművet is felavattak – jelen volt és beszédet mondott dr. Grósz Andor, a Mazsihisz elnöke.

A náci rezsim utolsó szakaszának egyik legnagyobb bűntette történt a határ menti településen. 79 ével ezelőtt a szombatról virágvasárnapra virradó éjszakán a rohonci kastélyban mulatott a hágigazda, a nácvárat Batthyányné Thyssen-Bornemisza Margit. A nemzetiszocialista „bajtáris” ünnepségen szórakozás között öldökölést rendeztek az épület pincéiben elszállásolt magyar zsidók közt. A mészárlás százalékban áldozatot követelt. Tragédia a tragédiában, hogy a tömegsírt a mai napig nem találták meg.

„A soha többé most van” mottóval megtartott megemlékezés ezúttal is a Keresztpajtánál kezdődött meg. Paul Gulda, a RE.FU.G.I.U.S. egyesület elnöke köszöntötte az egybegyűlteket, majd felolvasta Paul Lendvai újságíró pár nappal korábban nyomtatásban megjelent személyes visszaemlékezését. „Közép- és Kelet-Európában sehol másol nem élhetett olyan sokáig viszonylagos biztonságban az 800-825 ezer ember, akit a nürnbergi törvények értelmében zsidónak tekintettek, mint Magyarországon. A zsidókat azonban sehol másol nem vezették olyan gyorsan és brutálisan a halálba, mint Magyarországon... Nem minden áldozat volt zsidó – de minden zsidó áldozat volt” – idézte Paul Lendvai szavait.

Dr. Grósz Andor, a Mazsihisz elnöke beszédeben úgy fogalmazott: „Sajnljuk, hogy az áldozatoknak még mindig nincs nyughelyük, és hogy a felelősöket nem állították bíróság elő. A történésekkel fel kell dolgoznunk, el kell számolnunk magunkkal. Ezen az úton sokat tettek olyan emberek, mint Elfriede Jelinek, aki színpadi műben beszéli el a tragédiát, Sacha Batthyany író, aki És nekem mi közöm ehhez? című művében próbálta feldolgozni családjára történetét, vagy Vadász Gábor, aki egész életében kutatta Rohoncon kivégzett édesapjának és nagybátyjának sírhelyét.” Hozzátette, hogy bár azt hitték, 80 év után már soha többé nem fognak pusztítani embereket azért, mert zsidónak születtek, ma is pusztít a zsidógyűlölet, az antiszemizmus.

Ezúttal is nagy számban képvisel-

tette magát a megemlékezésen a Zalaegerszegi Zsidó Hitközség. Virág Judit elnök elmondta, szoros kapcsolat fűzi őket a RE.FU.G.I.U.S. egyesületezhez, különösen Paul Guldához. „Mindennél ébben itt vagyunk, és olyan, mintha hazajönnénk. Tudni kell, hogy az 1700-as évek végén épp Rohoncról érkezett az a két zsidó kereskedő, akikre visszavezethető a zalaegerszegi közösség kialakulása. Az egykor csaknem 1.200 fős zsidóság ma már csak 50-60 fős Zalaegerszegen” – hangsúlyozta az elnök.

A Keresztpajtánál a megemlékezés emlékkő és koszorúk elhelyezésével, zsidó imával és azzal a felhívással zárult, hogy „Az újraéledő antiszemizmus idején is maradjunk ébereket. A soha többé most van.” Idén felavattak egy új emlékművet is Rohoncon, amellyel a vágóhídi mészárlás 18. áldozata előtt tisztelegtek. Ők voltak azok a zsidó kényszermunkások, akiket arra kényszerítettek, hogy eltemessék a 79 ével ezelőtti 180 áldozatot testét, majd másnap őket is agyonlőtték. Wolfgang Horvath burgenlandi művész az emlékművet egyfajta ajtónak tervezte, amelyen egy nyílás található, egy ablak a múltba, amely a mészárlás helyszínére irányítja a tekintetet.

Az itt meggyilkolt 18 magyar zsidó kényszermunkást 1970-ben exhumálták és méltó temetésben részesítették. A Keresztpajtánál kivégzett 180 áldozatot a mai napig nem érhette ez a megtiszteltetés. A RE.FU.G.I.U.S. egyesület minden évben megemlékezést szervez a tömeggyilkosság érvonalán.

(A volksgruppen.orf.at/magyarok beszámolója alapján)

A rohonci mészárlás emlékezete
A Svájcban élő Sacha Batthyany szociológus, újságíró mután felmőtt korában megtudta, hogy másod-unokánéje az a Batthyány-Thyssen Margit, aki a nevéhez az 1945-ös, Rohoncon (Rechnitz) elkövetett mészárlás tapad, hétfőn kutatta a szörnyűség történetét, mire megírta És nekem mi közöm ehhez című könyvét.

Az éppen két éve elhuny budapesti dr. Vadász Gábor szinte egész életét arra tette fel, hogy felkutassa Rohoncon azt a tömegsírt, ahol 118 sorstársa közt az ő apja és annak ikertestvére maradványai lehetnek. 2020-ig az osztrák szakemberek segítségével összesen 16 alkalommal próbálták feltárni – sikertenélük.

Sacha először csak arra emlékezett, hogy nem szerette Margit nénit, akivel gyerekkorában vásáronként a család még többször együtt ebédelt. Később a kutatásai során már összerakta a képet arról a bonyos estéről, amikor a közelből már hallatszottak az orosz ágyúlövések, ám a grófnő a rohonci kastélyában SS-tisztekkel műlatta az időt, s kellő mennyiségű pezsgő elfogyasztása után a társaságot arra biztatta, hogy a közeljövőben tartott 180 magyar zsidó

munkaszolgálatost mészárolják le. Azt a munkaszolgálatos csoporthat, amelynek dr. Vadász apja és nagybátyja is tagja volt, s amit Kőszegről, egy nagyobb táborból hajtottak át még magyar katonák Rohoncra. Ma már tudjuk, a Kőszegen maradt több ezer embert is lemészároltak – ezt a történetet hazai kutatók részben feltárták, de még mindig több száz ember földi maradványai vannak a tett egyik helyszínen, a Guba-hegyen.

Sacha lezártá a maga történetét, ugyan mi köze van a múlt sötét ügyéhez, még ha a család egyik tagja is a bűnös. Dr. Vadász haláláig nem tudott belenyugodni, hogy nem tudja tisztességesen eltemetni hozzájárulás földi maradványait, azonban a fiai már nem folytatják a kutatást. Ők szintén lezárták a múltat, mert ugyan az emlék fájó marad, az élet nem szólhat a halálról.

A rohonci kastély a háború végen leégett, talán bombatalálat érhette. Nyoma sincs, mert a lakosság téglánként széthordta a maradványait, a bútorokat és egyéb berendezéseket is úgymond szétesztették maguk közt. Az egykor mezőgazdasági épület helyén azonban felállították az ún. Keresztpajtát, a meggyilkolt magyar munkaszolgálatosok emlékhelyét. A feltételezések szerint ennek közvetlen könyezetében kellene lennie a tömegsírnak. A mészárlás emléke a háború után pedig még több helyi lakszon tovább él. Sőt, az osztrák hatóságok egy bűnvádi eljárást is felvontak 1946–47-ben a helyszínen, melynek során a tanúk mellett egy olyan férfit is megvádoltak a tömeggyilkosságban való közreműködéssel, aki állítólag jelen volt, amikor az embereket a részeg tisztek kivegezték. Nem volt, nem lehetett elégé megálapozott ez a vád, mert az illető szabadon távozott. Később kihallgattak két koronatanút, aki elmondták, hogyan ásatták ki előre az árkot a későbbi áldozatokkal. Egyébként nem sokkal ezután mind a két tanú merénylet áldozata lett. Mélyen hallgat mindenki az ügyről.

Viszont a titok a mai napig ott lapul a település lakosainak lelkében. Dr. Vadász Gábor még találkozott olyan rohoniakkal, akik emlékeztek a vérengzésre. Nem tagadták, hogy hallották a lövészeket, egyesek látták a hullákat is, de arról, hogy kik, miért és hogyan követhették el ezt a szörnyűséget, senki nem nyilatkozott. Az sem tisztázódott, hogy a grófnő maga javasolta-e, vagy ő csak tudomásul vette, hogy vendégei a magyar munkaszolgálatosok leölésére készülnek.

Az tény, s ez is olvasható Sacha könyvében, hogy a grófnő szeretői viszonyban él a helyi Gestapo-főnökkel, Franz Podezinnel, aki 1945-ben – feltehetően a grófnő segítségével – el fogva tartott 180 magyar zsidót.

Egyetlenként is, ha kellett, emlékeztetett, szelídén, minden agresszív moralizálás nélkül arra, hogy felelősek vagyunk egymásért, azokért, akik öröklött hátrányaiak béklyóiban élnek, úgy, ahogyan valódi közösségen nem lenne szabad elnálniuk. A szegények és a szegénységükön társadalmi okokból változtatni nem tudók szószólója volt, de a legszigorúbb, minden részrehajlástól mentes tudósi lelkismerettel. Munkája igéret volt, illetve figyelemzés: ne legyen így, ne fgy legyen! Életének 93. évében elhunyt Ferge Zsuzsa szociológus, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. (Fotó: Bielik István / 24.hu)

Mártír-istentiszteletek

Május 12., vasárnap

Pásztó	10.00	emléktábla (volt zsinagóga)
Szentendre	11.00	temető
	16.00	Szántó emlék- és imaház (Alkotmány u. 3.)
Május 19., vasárnap	11.00	zsinagóga
Nagykanizsa	11.00	
Május 23., csütörtök	16.00	zsinagóga (Eötvös u. 3.)
Vác	11.00	
Május 26., vasárnap	11.00	Ady E. városi könyvtár
Baja	11.00	
Szentendre	11.00	temető
Június 2., vasárnap	11.00	temető
Kecskemét	11.00	zsinagóga
Devecser	11.00	falu emléktábla-avatás
Zalaegerszeg	11.00	
Mosonmagyaróvár	13.00	temető
Kispest	15.00	
Sárbogárd	11.00	temető
Június 7., péntek	16.00	
Nyíregyháza	11.00	zsinagóga
Június 9., vasárnap	10.30	temető
Révkomárom	11.00	
Június 16., vasárnap	11.00	temető
Székesfehérvár	15.00	
Kápolnásnyék	10.00	Emlékhely (Petőfi tér 1.)
Mezőtúr	10.00	zsinagóga
Hódmezővásárhely	11.00	temető
Gyöngyös	11.00	
Abony	14.00	Szolnoki út, emléktábla-avatás
Eger	14.00	temető
Tata	10.00	
Tatabánya	13.00	temető
Balassagyarmat	11.00	
Esztergom	11.00	temető
Zalaszentgrót	11.00	
Június 23., vasárnap	11.00	temető
Szécsény	11.00	zsinagóga
Szolnok	11.00	téglagyári gettóbejárat
Szeged	10.00	(Cserzy M. u. 32.)
Salgótarján	10.00	temető (Füleki út)
Nagykáta	10.00	
Miskolc	11.00	temető

A további időpontokat folyamatosan közöljük. Kérjük olvasóinkat, hogy az időpontokat, helyszíneket rendszeresen kísérjék figyelemmel a honlapon is (mazsihisz.hu), mert változás lehetséges.

APRÓ-HIRDETÉS

Szociális alapítvány keres megbízható munkatársakat havonta összesen pár órát igénylő feladatokhoz, díjazás nélkül. 06-1-321-3497, esti órákban.

Órajavítás, faliorák felújítása garanciával. Jung Péter, VII., Garay u. 45. 06-70-505-5620, www.jungoras.hu

Budapest VII. ker., Dob utca Károly krt. sarkán lévő, felújítandó lakás eladó! 0650/134-3042, pisti.fodor@gmail.com EB-FF

NAPTÁR

Április 19., péntek	Niszán 11.	Gyertyagyújtás: 7.21
Április 20., szombat	Niszán 12.	Szombat kimenetele: 8.30
Április 22., hétfő	Niszán 14.	Erev peszach
Április 23., kedd	Niszán 15.	Peszách 1.
Április 24., szerda	Niszán 16.	Peszách 2.
Április 26., péntek	Niszán 18.	Gyertyagyújtás: 7.30
Április 27., szombat	Niszán 19.	Szombat kimenetele: 8.41
Április 30. kedd	Niszán 22.	Peszách 8.Mázkir Ünnep kimenetele: 8.46

Lélekemelő előadások, fantasztikus bulik és hatalmas siker az idei PurimFeszt

Szinte zsúfolásig megtelt a Rumbach utcai zsinagóga Behumi Dóri, Kozma Orsi és Várczi Eszter púrimi koncertjére. A PurimFeszt keretében tartott fantasztikus előadáson sztárrendégként Fenyő Iván színművész működött közre. Az alábbiakban dr. Grósz Andor Mazsihisz-elnöknek a koncert előtt elhangzott ünnepi gondolatait olvashatják.

Nagy szeretettel köszöntöm örökket a Mazsihisz által szervezett PurimFeszt koncertjén.

Erre az ünnepre olyan színvonalas programokat állítottunk össze, amelyek minden bizonnal emlékezetes tettek közönségünk számára az idei púrimot.

Biztos vagyok benne, hogy a mai este folyamán is gyönyörűséges élmenyekkel gazdagodnak, hiszen a fellépők – Behumi Dóri, Kozma Orsi, Várczi Eszter és Fenyő Iván – hivatásuk elismert és magasan jegyzett művészei.

Hölgyeim és uraim!

A zsidó hagyomány szerint egy közösségi együttlét nem telhet el anélkül, hogy ne tanulnánk valamit. Én magam nem vagyok rabbi, a mostani beszédemben sem törnék tanítói babérakra, de az nem volna helyes, ha kedves közönségünk tanítás nélkül távozna innét.

Azt most nem szeretném elmondania, mi a púrim lényege, hiszen az elmúlt napokban mindenki csak annyi szeretné felidézni belőle, hogy Eszter perzsa királyné felfedte élete nagy titkát az udvarban; elárulta, hogy zsidó származású, és élete

kockáztatásával sikerült megmentenie a tömeggyilkosságtól a zsidó népet.

Ennek kapcsán a figyelmükbe ajánlom a volt brit főrabbi, az áldott emlékű Lord Jonathan Sacks egyik gondolatát.

A főrabbi ezt írta: „A judaizmus a szabadság és a felelősség vallása. A szellemtörénet számos determinista tanával szemben – legyen az marxista, freudiánus vagy neodarwinista – a zsidó vallás ragaszkodik ahhoz, hogy mi, emberek vagyunk a saját sorsunk urai. Az ember nincs előre beprogramozva, és nem érvényes rá a predesztináció. Az embernek van választási lehetősége. Ez a zsidó hit egyik legfontosabb alapelve.”

Hölgyeim és uraim!

Miért tartottam fontosnak, hogy ezt éppen most mondjam el öönöknek?

Azért, mert Eszter királyné története számomra a közösséggel szolgál-

tába állított egyéni felelősséggel szép és kifejező példája. Ráadásul olyan zsidó történetről van szó, amelynek szimbolikájával könnyűszerrel azonosulhatnak a nem zsidók is. Hiszen nem kell ahhoz zsidónak lenni, hogy az ember egy közösség tagjaként felelősséget érezzen a többiekért, és példát vegyen a bátor Eszter királynéről.

Eszter királyné megtehette volna, hogy árnyékban marad. Megtehette volna, hogy nem törődik olyan emberekkel, akiket személyesen nem is ismer. Ennek ellenére kilépett a fénnyre, és fölemléte szavát a halálra szánt, ártatlan nép mellett.

Különösen aktuális ennek az egyéni bátorásnak az említése most, amikor a holokaust 80. évfordulójára emlékezünk. Ugyanis ha 80 ével ezelőtt több bátor ember van, aki fölémeli szavát a halálra szánt, ártatlan magyar zsidóság mellett, akkor nem halt volna meg több százezer magyar zsidó.

Mindannyian tudjuk, hogy voltak bátor, igaz hősök, akik 80 ével ezelőtt embereket mentettek. És ha gyászunkban, bánunkban arra gondolunk, hogy a hősök kevesen voltak, jussan eszünkbe: a bátor, igaz emberek mindig kevesen vannak. Éppen ezért kívátelesek. Gondolunk csak bele, hogy mit tanít nekünk púrim története: olykor elegendő egyetlen bátor nő ahhoz, hogy megmeneküljön egy egész nép.

Hölgyeim és uraim!

Köszönöm az idei PurimFeszt összes közreműködőjének, hogy elfogadták meghívásunkat, és előadásai alkalmával emelték az idei ünnep fényét.

Most pedig a művészeké a színpad! Jó szórakozást!

A Sabbathsong Klezmer Band útja Izraelben

Jiddis és ladino dalokat, magyar nótát, klezmerfeldolgozásokat és héber dalokat, imákat is előadtott a Sabbathsong Klezmer Band a közelmúltbeli koncertjein itt, Izraelben: Ramat Ganban és Szdot Jamban. A közösséget megmozgató, megnevetettő – időnként megkönnyeztető – zsidó-kereszteny nosztalgiazene sokak érzelmeit korlátsolta fel, persze a szójáról értelmében. A koncertet először val is vezető Masa Tamást a 2024-es izraeli koncertturnéről Vadász Éva, az Új Kelet újság főszínesztője kérdezte.

Izraelben folyik a háború, a művészek inkább lemondják fellépéseiket, ti pedig pár héttel ezelőtt beharangoztatok, hogy jöttök – és a jegyek percek alatt elfogytak. Mi indított titeket, mi volt a cél?

Sok véletlen közrejátszott a látogatásunkban, de főképpen vigasz szakartunk nyújtani az Izraelben élőknek az október 7-i feketi szombat után. Ajándékkoncerteket adtunk, a kiadásaink meghaladták a bevételeket. De ami a jegyeladásokból összejött, azt a Szdot Jam kibucnak adományoztuk.

Milyen volt a fogadtatás?

Ezt inkább a közönség tudná megmondani, mindenütt nagy-nagy szeretettel fogadtak minket. A jegyek valóban hamar elfogytak, minden programunk telt házas volt. A Ramat Gan-i színházban kiadósabb volt a koncert, ott kétszer 50 percet játsztunk. Másnap a Szdot Jam kibucban pedig csak egy órát terveztünk, de ott is alig akartak bennünket elengedni. Volt kívánságrádás, termézeszeten ott is eljátsztottuk a kertet.

Véletleneket említették. Ezek hogyan adódtak elő?

Dokumentumfilm készül Szenes Hannáról. Berecz Péter rendezte, akit a Heti Naplóból sokan ismerhetnek. Ő forgatott riportot a TikTok-os Dov Formannel és dédnagymamájával, Lily Eberttel, a nagy-britanniai magyar holokausztúlélővel. Mivel a Sabbathsong 2016 óta játszza sikeresen a Percek tánca című darabot – szintén Szenes Hannáról –, a dokumentumfilm producere, Novák András felkért felkért bennünket, hogy működjünk közre a filmjében. Vagyis a koncerteken kívül forgatni is jöttünk. Csodás felvételket készítettünk, az egyik jelenetben például a feleségeim, Masa Anita hárfával adja elő az Eli Eli-t egy parti szíkkán a Szdot Jam kibucban. Vágóképeket vettünk fel filmünkhez Bódi Mónikával, együttesünk virtuóz hegedűsével is, aki a Percek táncában Szenes Hannát alakítja. De forgattunk Jeruzsálemben is a teljes zenekarral.

Értem, vagyis két legyet egy cspásra. Gondolom, ez hatalmas szervezést igényelt.

Rengetegen segítettek önzetlenül. Úgy fogalmaztam: aki ad, annak adatik. Magyarország tel-avivi nagykövetsége részéről különleges segítséget kaptunk, Simó Lili kulturális attasé maga fuvarozott bennünket kisbuszával mindenhol. Alex Shimoni és a kárpátaljai magyar közhöztagjai vitték szét a hírünket és hozták a közösséget. West Yehudit, az Efraim Kishon magyar oktatási és kulturális központ vezetője szervezte meg a fellépésünk helyszínét Ramat Ganban. És itt említem meg, hogy a nagybőgő és a dob bérlesét éppen a te kapcsolataidnak köszönhetjük.

Masa Anita és Masa Tamás

Fotó: Vadász Éva

Grinbaum Laci szintén nagy szerepet vállalt a szervezésben, Györgyike, az egységes kedves jóbarátja segített most is a tolmácsolásban és sok minden másban, ahogyan 26 éve, a zenekar megalakulása óta mindenig teszi.

Sokakat izgat, hogy mi a kapcsolatok Izraelkel és a zsidósággal.

A Sabbathsong Klezmer Band – zsidó, kereszteny és roma muzsikával – egyfajta hídszerepet próbál betölteni a zsidó és izraeli vonatkozású fellépésein. A zenekar a létrejöttét egy csöppet szövevényesen, de mindenéppen Raj Tamásnak köszönheti, amiért a mai napig hatalmas hálával tartozunk neki és emlékének.

A személyes történetednek csak az elejét tudom: elmentél héber nyelvet tanulni a budapesti Nagy Fuváros utcái zsinagógába. Hogyan folytatódott?

Valóban így indul. A zsinagóga akkori rabbija Deutsch László volt, az év végi záróbuli egy zongorista baráttal játszottunk néhány héber dalt. Ezeket valaki magnóra vette, a kazetta pedig elkerült Raj főrabbi sofőrjéhez, aki betette a magnóba. Raj Tamás meghallgatta, és azt

SPÁNN GÁBOR

Nomen est ponem

Mi, zsidók, nem ünneplünk névnapot. Ugyan minden világra jött zsidó gyerek kap egy héber nevet, amit haláláig visel, de egyetlen napon sem ünnepel külön. Amikor mi felsoroljuk szeretteink teljes nevét, az csak a jahrzeitükön van, és azzal nem jár együtt eszem-iszom, dinom-dánom.

Március 24-én volt a Gergely-naptár szerint Gábor-nap. Családom és magam számára ez ugyanolyan nap volt, mint az Ödöné, de természetesen az interneten ömlöttek a Gábor-napi köszöntések. Volt közöttük zsidó ember által küldött is (!), de akadt olyan hittestvérem, aki látva az áradatot, szemrehányt, amiért zsidó létemre névnapot ünneplek. Neki az válaszom, hogy ha csak matekozunk, akkor egyetlen zsidó barátomra 10 más vallású jut. A többségi társadalom számára sok száz éve a névnap egyike a legfontosabb családi ünnepeknek. Ilyenkor elvárják a jómíváságokat, aki megteheti, vendégséget hív, ami jó alkalom a koleszterinbombák tömegére és arra, hogy a társaság óránként koccintson az ünnepeltre, bizonyságául annak, hogy az írónak milyen igaza volt, amikor azt mondta:

„És ne felejtsd el, hogy szóma, ha mondomb, segít a gondon!”

Nem tehetek róla, hogy 1938-ban áldott emlékű szüleim, hódolva a divatnak, Gábor nevet írtattak a születési anyakönyvi kivonatomba. Csak a közvetlen környezetben ismerek legalább 8 korombeli Gábor-t. Ma bezeg nem születnek Gáborok, Richárdok, Ágnesek, hanem inkább Borostyánok, Ajtonyok, Noelek, Kerények, Apollón és Turulok. Ez utóbbi esetben mikor meghallottam a nevet, előre sajnáltam a kisfiút, tudván, hogy a könyörületet nem ismerő iskolás gyerekek mennyit fogják széklálni.

Kuriózumként mondomb el, hogy a 60-as években az egyik – egyébként genetikai zsidó – újságíró kollégámnak 61 éves korában gyermekszületett. Nekem ugyan rögtön az „üzemi baleset” jutott eszembe, de ő első eufóriájában berohant a tanácschoz, és az anyakönyvvézetőtől azt kérte, hogy a kislányának keresztnévként a „Szendekicsajándék”-ot jegyezzék be. A hivatalból kirúgták, másnap pártfegyelmit kapott. Kérdőre vonták, hogy egy magyar elvtárs miért nem talál a keresznevük magyar jegyzékében megfelelőt.

Ami engem illet, soha nem szerettem a polgári nevemet, és ez így tart máig. Tudniillik munkahelyeimen sűrűn Gabiztak, és mindenütt akadt egy Gabi, aki nőből volt. Azon kívül, hogy megszólítás után többen kaptuk föl a fejünket, hogy most éppen kihez szóltak, ma már attól is félhetnék, hogy megkeresnek az LMBTQ aktivistái, hogy változtassák nem... nevet.

Mindebből az következik, hogy az én mindenre gondoló, alapos felelősegem a telefonjában nagybetűkkel vezeti barátaink, ismerőseink névnapját, hogy ne felejtsek el egy társadalmi kötelezettséget.

Puszta kíváncsiságból utánozásom a Gábor név eredetének, és meglepő dolgot tanultam. A mértékadó számítógépes lexikon szerint Gábel angyal volt, méghozzá nem is simán angyal, hanem aranyangyal. Magamba ezt úgy könyveltem el, hogy ez biztos azt jelenti, mint mikor valaki a katonaságnál zászlós vagy törzszászlós.

Az is kiderült számomra, hogy – nomen est omen – Gábor nemesak a könyvek, de a híradós katonák védőangala is. Ha belegondolok, hogy 40 évig voltam a Tévhíradó gyártásvezetője, mikor védőangala kellett volna legyek, azonnal levontam a tanulságot: engem 40 évig céftől alulfizettek!

Volt olyan gratulálóm, aki megkérdezte, hogy az ehhez hasonló humoros jegyzeteimet miért nem adatom ki könyvben. (10 év alatt több mint 400 született.) Annak azt feletem, hogy nem lehet, mert klausz-rofóbiás vagyok, és utálnék befolyázva lenni.

Ugyanez az érdeklődő egykor tévés elmondta, hogy látott engem forgatni lovás fogathajtó világba jönököségen. Ma is rendeznek ilyesmit, miért nem járok ki csupán szórakozni?

Egyszerű volt a válaszom: 40 ével ezelőtt a fogathajtó hozott izgalombra, ma csak a vízhajtó.

Annak ellenére, hogy zsidó vagyok, legyünk őszinték, a jómíváság nemek is minden jól jön. Én a 100-nál is több üdvözletet bepakoltam a Hámán-táskámba, és számítokra ezután is maradok:

Gabriel ben Koloman Menachem

monda: Annyira szívbölk jönnek a dalok, hogy érdemes lenne lemezszínláncban. Aztán bejelentette, hogy szeretne ellátogatni egy próbára. Gondold el! Altala nem is ismert emberek zenekari próbájára, miközben még nem is voltunk zenekar. Hát összehívtam néhány zenész ismerőst meg egy gyönyörű lányt, a későbbi feleséget – és így belőlünk megalakult a zenekar. Sok rasszizmus elleni rendezvényen veszünk részt, annak idején felléptünk Mezei András, Benedek István Gábor estjein, játszunk zsidó esküvőkön, púrimi és hanukai ünepségeken – de a zenekar ferfi tagjai megalakult a zenekar. Sokáig mi játszottunk a hanukai gyertyagyújáson a Nyugatnál. Nagyon büszke vagyok arra is, hogy Jávorri Fegya, a Budapest Klezmer Band legendás vezetője is megtisztelez néha bennünket, és együtt muzsikálhattunk. Nagy hálával tartozunk kedves barátomnak, Beke Farkas Nándornak is, aki hosszú évtizedeken keresztül vezette a 100 Tagú Cigányzenekart, és két izraeli turnéjukra elhozta zenekarom szólistait is pár évvvel ezelőtt.

Térjünk vissza a Percek táncához, amelynek előadásával részt vesztek a dokumentumfilmben. Ez Magyarországon zenés játék formában az első feldolgozása Szenes Hanna életének. Hogyan alakul ennek a zenés mozi színdarabnak az útja? Ezt a darabot Anita rakta össze Szalai Anna könyve alapján, egyben ő játszsa Hanna édesanyját. Hegedűsünk, Bódi Mónika eleveníti meg Hannát. A dalok zeneszerzője Szentkirályi Gyuri pengetős kollégánk, őt a Ramat Gan-i koncerten hallhattad héberül konferálni. A Percek táncában több zenei stílus hangzik fel: amerikai szvинг, francia sanzon, és persze a klezmer. Többek között ez tette a fiatalok nagy kedvencévé a darabot, amit Budapesten több helyen is játszunk. A helyszínek közül ki kell emelni a kőbányai Kőrösi Csoma Kulturális Központ 400 fős színházát az óriási színpaddal és vevőtérrel. Ott a nézőteret főként iskolás-csoportok töltik meg, de más korosztályok is képviseltetik magukat. Legközelebb április 15-én, a holokaust megyarországi áldozatai emléknapjának előestéjén mutatjuk be az előadást. A filmhez felvettünk vágóképeket meg néhány dalt a darabból a Szdot Jam-i parton, például A galut lány hőráját.